

Anbragte børn og fællesskaber – set som SOCIAL KAPITAL

Af Inge Marie Skaarup

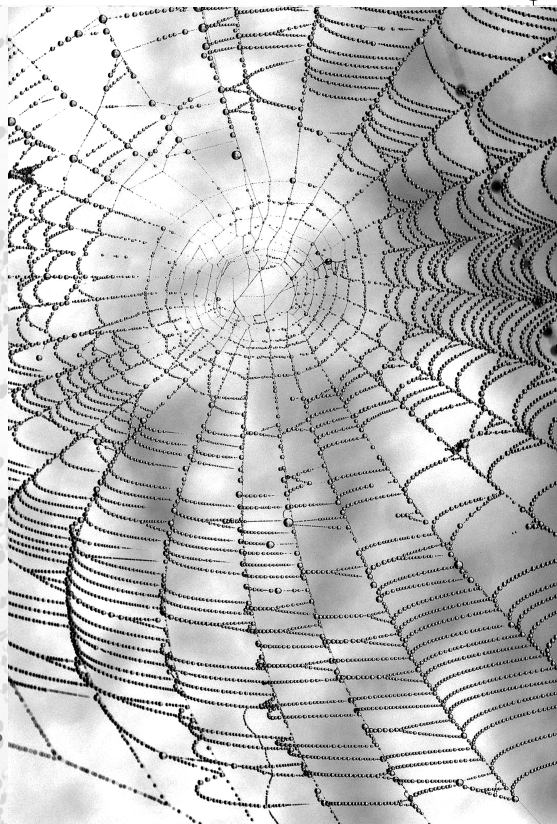
Man skal beskytte børnene mod at miste deres tættere netværk, dem man stoler på. Lige pludselig går systemet ind og ødelægger mere end det nogle gange gavner, ved at fjerne alle de basale netværk, vi har (...) jeg synes godt, man kunne lave det mere lempeligt og sige: OK, denne institution vil du så måske ikke bo på, men så må vi finde én, der er i det område, så du stadig kan bevare din skole og din søster. (TABUKA, 2005, s. 199).

Citatet er fra undersøgelsen TABUKA- *tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*¹⁾. Her fortæller 39 voksne, som tidligere har været anbragt, deres historier i forbindelse med anbringelse. Trods aldersspredning fra 30-60 er der stor ensartethed i materialet. Centrale temaer i undersøgelsen er: *respekt for børn som aktive medlevende mennesker, aktiv indsats i forhold til børnenes problemer, kontinuitet, isolation, undgå overgreb, de professionelle bør være menneskelige, mere relation og mindre institution, bevare vigtige relationer i barnets liv, stoppe mobning og udnytte skolens potentiale, bruge fritidsaktivitetens netværk, stabilitet også efter anbringelsen.* (ibid. s.18-26)

Ifølge ankestyrelsen 2011 var der 12.364 anbragte børn i Danmark.²⁾ De tilhører gruppen af børn, som ifølge Lov om social service³⁾ *”har særlig brug for støtte”*. Og de må betragtes som særligt udsatte, da deres situation er vurderet som så vanskelig, at de er fjernet fra deres hjem og anbragt på institution eller hos plejefamilie.

LOVGRUNDLAG

Før jeg går videre med dokumentation fra andre rapporter vedrørende anbragte børn, vil jeg inddrage et par af Servicelovens centrale formålsbestemmelser i forhold til alle børn, og børn med særlige behov for støtte. De retslige forskrifter har en særlig status, da de har karakter af en *universelt gældende social norm*, som er bindende for den offentlige indsats på området. Målsætningen for samtlige Servicelovens bestemmelser vedrørende børn og unge, er direkte og indirekte *inklusion*

og *fællesskab*, således som det fremgår overordnet af § 19 i Lov om social service, der understreger såvel hensynet til fællesskabet som det enkelte barn og dets særlige situation.

§ 19, stk.1: Kommunalbestyrelsen skal sørge for, at de opgaver og tilbud, der omfatter børn, unge og deres familier, udføres i *samarbejde med forældrene* og på en sådan måde, at det fremmer børns og unges udvikling, trivsel og selvstændighed. Dette gælder både ved udførelsen af det generelle og forebyggende arbejde og ved den målrettede indsats over for børn, og unge med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med et andet særligt behov for støtte.

Stk. 2: Kommunalbestyrelsen skal udarbejde en *sammenhængende børnepolitik*, der har til formål at sikre *sammenhængen mellem det generelle og forebyggende arbejde* og den målrettede indsats over for børn og unge med behov for særlig støtte. Den sammenhængende børnepolitik skal udformes skriftligt, vedtages af kommunalbestyrelsen og offentliggøres.

Stk. 3: Som en del af den *sammenhængende børnepolitik*, jf. stk. 2, skal kommunalbestyrelsen udarbejde en plan for en sammenhængende indsats over for ungdomskriminalitet.

Stk. 4: Kommunalbestyrelsen skal sørge for, at den indsats, der iværksættes efter denne lov over for børn og unge med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med et andet særligt behov for støtte, sættes i sammenhæng med den indsats, der iværksættes over for de samme børn og unge efter anden lovgivning.

Samme intentioner gentages i de bestemmelser i Serviceloven, som tager sigte på børn og unge med særlig behov for støtte:

§46, stk. 1: Formålet med at yde støtte til børn og unge, der har et særligt behov herfor, er at sikre, at disse børn og unge kan opnå de *samme muligheder* for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv, som deres jævnaldrende. Støtten skal ydes med henblik på at sikre barnets eller den unges bedste og skal have til formål at

1) Sikre *kontinuitet* i opvæksten og et trygt omsorgsmiljø, der tilbyder nære og sta-

bile relationer til voksne, bl.a. ved at understøtte barnets eller *den unges familiemæssige relationer eller øvrige netværk*.

- 2) Sikre barnets eller den unges muligheder for personlig udvikling og opbygning af kompetencer til at indgå i *sociale relationer og netværk*.
- 3) Understøtte barnets eller den unges skolegang og mulighed for at gennemføre en uddannelse..(.....)

De forpligtelser, der er nævnt i § 46⁴, gælder selvfølgelig også i forbindelse med anbringelse, hvor det ydermere i § 55 præciseres, at barnet under anbringelse skal modtage: ”omsorg, personlig støtte, socialpædagogisk rådgivning og behandling. Ved særlige behov kan der endvidere foretages undersøgelser og observation samt ydes terapi eller anden behandling”.

Rapporter fra SFI – det nationale forskningscenter for velfærd

Hvordan ser det så ud med realiseringen af målene? SFI's store forløbsundersøgelser gennem de senere år giver et omfattende empirisk grundlag for at vurdere indsatsen.

I undersøgelsen *Omsorg for anbragte børn og unge* (Egelund og Jakobsen, 2009)⁵, som er et feltarbejde på ni institutioner, fremhæver institutionernes ansatte enslydende, at deres mål er at give *omsorg, tryghed, forudsigelighed, relationer, troværdige voksne, at børnene kan blive set og at tage hensyn til deres individuelle behov* (ibid. s. 21-23) under anbringelsen. Forfatterens observationer bekræfter, at pædagogerne i praksis bestræber sig på at yde de anbragte børn og unge omsorg, vel vidende, at det ikke kan blive den samme form for omsorg, som vil kunne opleves i en familie. (ibid. s.49). Rapporten peger her på, at institutionsløsningen ofte sætter sine grænser for realiseringen af målsætningen om dybere relationer til børnene, idet bemanning, vagtplaner og jobskift kan modarbejde den nærhed og det kendskab til et barn, der muliggør tolkning af barnets behov (ibid. s. 133).

At institutionsløsningen med de mange ansatte i sig selv stiller ekstraordinære krav til de anbragte børn fremgik af opslagstav-

len på én af de undersøgte institutioners afdelinger. Børnene skulle forholde sig til 21 ansatte pædagoger, hvortil kom praktikanter og vikarer, plus andre professionelle: socialrådgivere, psykologer og læger. (ibid. s.158-59). Forfatterne peger her på uudnyttede muligheder i forhold til barnets hidtidige netværk (ibid. s. 201). Ligesom der peges på nødvendigheden af at orientere sig ud i samfundet, for at børnene og de unge kan tilegne sig færdigheder, som er nødvendige for at kunne begå sig uden for institutionen. (ibid. s. 202).

Undersøgelsen *Anbragte børn og unge – en forskningsoversigt* (Egelund m.fl., (2009) bygger på nyere dansk, nordisk og engelsk forskning fra årene 2003-2008.⁶

Denne rapport bekræfter ligeledes vigtigheden af *relationer*. De anbragte børn og unge har forventninger til pædagogerne, men særlig vigtig er relationen til forældre og andre familiemedlemmer, også selvom forældrerelationen kan være stærkt problematisk og ofte har været årsag til anbringelse. Ligeledes bekræftende understreges børnenes udsagn om forskellige *fællesskaber og netværk både på og uden for institutionen* som helt afgørende for deres tilfredshed med stedet. Netværk, som de ønsker pædagogerne hjælp til at styrke og vedligeholde. Rapporten konkluderer, at det handler om *et sammenhængende børneliv*, børnene har brug for pædagogerne hjælp til at bygge bro mellem de ofte stærkt opdelt arenaer, som barnet skal forsøge at få til at hænge sammen, således at der skabes *bæredygtige netværk* både indadtil og ud af institutionen. Når nuværende og tidligere anbragte refererer til relationer under anbringelse, er det således ofte med fokus på mangel af samme.

Mange af de anbragte børn og unges liv bærer præg af *netværksfattigdom*, dvs. fravær af mennesker som den anbragte har tilid til og kan støtte sig til i svære situationer. De tidligere anbragte har oplevet manglende følelse af kærlighed, ærlighed, omsorg og hjertevarme fra de professionelle side under anbringelsen. Og kun få af de unge har oplevet, at dette har ændret sig betydeligt under anbringelsesforløbet, ligesom der sjældent er skabt bæredygtige relationer til professionelle voksne. Når det mere undta-

gelsesvist sker, beskrives relationen til den voksne til gengæld i positive vendinger, og etableringen af et tillidsbånd fremstår i disse cases som en udvikling, der har skabt store forandringer hos den unge, f.eks. i forhold til selvopfattelse og mod på tilværelsen. (ibid. s. 170-175).

Sammenbrud i anbringelser af unge (Egelund m.fl. 2010)⁷⁾ er den første store danske undersøgelse med dette særlige fokus, og den viser, at anbringelser afbrydes mod planen, dvs. bryder sammen i 44% af tilfældene, hvilket svarer til frekvensen i internationale undersøgelser. Dvs. at en anbringelse lige så godt kan risikere at bryde sammen som at lykkes.

Rapporten baserer sig på en spørgeskemaundersøgelse af 227 unge mellem 13-18 år, som blev anbragt i 2004, og som blev fulgt til 2005-2008 ved spørgeskemaer til deres sagsbehandler. Årsager til sammenbrud deles op i tre former for processer: *systemprocesser*, *institutionsprocesser* og *relationsprocesser*.

Systemfaktorer er f.eks. *sagsbehandler-skift* eller *finansielle problemer*, der har vist sig som manglende økonomisk mulighed for den optimale anbringelse. Modsat ses også *systemfaktorer* som årsag til vellykkede forløb, det viser sig som *udfærdigelse af handleplan* (skal ske ifølge Servicelovens § 141, min tilføjelse) og at den unge er enig i anbringelsen (anbringelse af en 15årig forudsætter dennes samtykke, jf. Servicelovens §53 min tilføjelse). (ibid. s. 13).

Institutionsfaktorer viser problemer ved selve anbringelsen af den unge. Familieplejer er sjældne for unge, da de er på vej ud af familien, så det bliver oftest institutionsløsning. Der opstår hyppigt *institutionelle parallelverdener*, da personale og de unge orienterer sig i forskellige retninger, og kammeratskabskredsen kommer til at betyde mest for den unge. En anden faktor er institutionel "*smittefare*", idet institutionen med en gruppe af belastede unge kan blive en læreanstalt i normbrydende adfærd. (ibid. s.15) Endelig kan det, der var anbringelsesårsag også blive til udsmidtgrund, idet de problemstillinger og konflikter, som anbringelsen skulle bidrage til at behandle, fremføres af anbringelsesstederne som argument for at anbringelsen ophører før tid.

Som det tredje viser undersøgelsen også betydningen af *relationsprocesser*, både "offentlige" og "private". Et gennemgående mønster i de unges fortællinger er, at *forældrene er betydningsfulde* på godt og ondt, og at de unge under stort set alle omstændigheder ønsker og forsøger at bevare en relation til forældrene under anbringelsen. Alligevel hører det til sjældenhederne, at der fra institutionen ydes hjælp til løsning af eventuelle konflikter her. *Kammeratskabsgruppen* betyder meget. Det gør den for alle i den aldersgruppe, men især under anbringelse, hvor det bliver et centralt netværk for den unge i en sårbar situation.

Undersøgelsen peger her på det paradoks, at mange professionelle lægger vægt på relationen til den unge under opholdet, mens den unge mest beskriver fraværet af bæredygtig kontakt. Indirekte får de unges oplevelse af manglende kontakt også betydning ved brud, fordi der ikke er noget der holder dem tilbage. Omvendt tillægger de unge kontakten til de professionelle stor værdi, når det lykkes at etablere en bæredygtig kontakt, hvis præmis ifølge de unge er ligeværdighed og gensidighed. (ibid. s.16).

Undersøgelsen "*Det er jo min familie!*" *Beretninger fra børn og unge i slægtspleje* (Egelund m.fl., 2010) bygger på interviews med 15 slægtsplejeanbragte børn i alderen 13-20 år, viser et andet billede.⁸⁾

Til forskel fra den *netværksfattigdom*, der er udbredt blandt anbragte børn, ses der markante forskelle hos de slægtsanbragte børn. De er i modsætning til institutionsanbragte børn i udpræget grad præget af en "*eksistentiel selvsikkerhed*" og stor klarhed over, hvor de hører til. (ibid. s. 107). Samtidig med at familiebandet eksisterer ved anbringelsen, udvikles det også under anbringelsen. Helt centralt står også børnenes følelse af at være normale, at det var normalt, at de pga. problemer hjemme blev anbragt eksempelvis hos deres bedsteforældre i modsætning til institutionsanbragte børn, som føler, at de må skjule deres baggrund. (ibid. s.114). De slægtsanbragte beskrives først og fremmest som helt normale børn med en unormal baggrund (forældre er eksempelvis psykisk syge, alkoholikere eller døde). Rapportens konklusion er ikke, at slægtsanbringelser ge-

nerelt kan være en erstatning for instituti-
onsanbringelse, da der kan være forhold hos
barn og forældre som taler imod. Men uden
at negligere disse forhold ser det ud til, at
slægtsanbringelser modvirker nogle af an-
bringelsens indbyggede følgesvende så som
*stigmatisering og tab af netværk og fælles-
skab.* (ibid. s. 116).

Sammenfattende om undersøgelserne

Undersøgelserne viser, at institutioner, pro-
fessionelle og børnene omkring de centrale
forhold er enige i målene før og under an-
bringelsen. Og der er enslydende udsagn om,
at børnene søger afgørende og centrale be-
hov opfyldt i fællesskab med andre børn,
både på institution, i skole og fritidsaktivite-
ter. Kontakten til forældrene, familie og især
søskende betyder også meget for dem, uan-
set de hjemlige forhold ofte er årsag til an-
bringelsen.

Rapporterne peger også på, at institutio-
nalisering som foranstaltningsform i sig selv
indebærer problemer, ja endda særlige be-
lastninger for børnene og de unge.

Anbringelse som sådan (undtagen slægts-
anbringelser) ser ud til at rumme elementer,
som modarbejder opfyldelse af de lovbestem-
te formål om *inklusion* i samfundet, og kan
rumme *ekskluderende* elementer. I stedet for
kontinuitet og sammenhæng er der hyppigt
tale om *brud* i forhold til tidligere netværk,
til skole og kammerater, og til forældre, dvs.
relationer som uanset baggrund opfattes
som centrale i det anbragte barns liv.

Det beskrives som et gennemgående træk,
at børnene ikke i tilstrækkelig grad føler sig
set, ligesom de oplever sig som unormale, så-
ledes at anbringelsen modsat hensigten kan
virke stigmatiserende. Modsat oplever de
slægtsanbragte børn sig som almindelige
børn, som blot er i en særlig situation.

Sammenholdt hermed må man konklud-
dere, at en foranstaltningsform, der ifølge én
af undersøgelserne lige så vel kan gå godt
som dårligt, bør animere til overvejelser om
aktuel praksis, og ændring heraf. Det posi-
tive er, at rapporterne også giver eksempler
på vellykkede forløb. Der er således inspira-
tion at hente i forhold til forbedring af prak-
sis.

I hovedtræk er konklusionen, *at det ifølge*

børnernes udsagn er fællesskaber, der er af-
gørende for dem både før, under og efter an-
bringelse, *at* der åbenbart er enighed herom
blandt børn og pædagoger, men at resulta-
terne generelt ikke lever op til målene, og *at*
institutionalisering i sig selv ser ud til at ud-
gøre et problem i forhold til realisering
heraf.

Så på trods af en entydig lovgivning, og på
trods af de gode intentioner, tilsiger resulta-
terne nødvendigheden af ændringer i det so-
cialpædagogiske arbejde i retning af inten-
sivering i arbejdet med fællesskaber. For at
kunne arbejde målrettet med børnene og de
unges fællesskaber, kræves at de professio-
nelle fællesskaber arbejder effektivt som ka-
talytatorer for disse processer.

FÆLLESSKABER OG SOCIAL KAPITAL – EN INTRODUKTION TIL ROBERT PUTNAM

Anbringelsesområdet er uhyre komplekst, og
der er mange interessenter involveret. Med
afsæt i lovgivningens intentioner og de
nævnte rapporters konklusioner vedrørende
fællesskaber vil jeg koncentrere mig herom
og komme med bud på redskaber til fremme
af arbejdet.

Forudsætningen for at en bestemt forstå-
else af et bestemt fællesskab kan beskrives
og deles med andre, er et fælles sprog og be-
grebsapparat, hvormed man kan identificere
centrale elementer i fællesskaber generelt,
og som samtidig giver mulighed for at præci-
sere forhold i det enkelte fællesskab specielt.
Et fælles sprog er også en forudsætning for
præcisering af og stillingtagen til, hvorvidt
praksis i et bestemt fællesskab er befor-
drende eller hæmmende i forhold til be-
skrevne mål.

Her kommer den amerikanske sociolog
Robert Putnams teori om fællesskaber for-
stået som social kapital ind i billedet. Hans
centrale begreber, *fælles værdier, netværk og
social tillid*, kan bidrage til forståelse af vig-
tige elementer i ethvert fællesskab.

Ifølge Putnam baserer interessen for og
vigtigheden af fællesskaber sig på den enkle
sandhed, at deltagelse i fællesskaber har af-
gørende betydning for det enkelte menneske,

som ellers vil være socialt hjælpeløst. At fællesskaber kan forstås som social kapital betyder, at de via fælles værdier, netværk og social tillid har styrke og potentialer, som rækker ud over den enkeltes formåen, og som kan brede sig til andre sammenhænge.

Putnams udgangspunkt er, at fællesskab som social kapital skabes i mange sammenhænge og på alle niveauer i et samfund: i det nære naboskab, i børnehaver, klubber, døgninstitutioner, familier, skoler, naboskaber, forvaltninger osv.

I hovedværket: *Bowling alone. The collapse and revival of American community* (2000)⁹⁾ beskriver han sammenhæng mellem fællesskaber på alle niveauer i samfundet, formelle som uformelle, som en forudsætning for sammenhæng overordnet i samfundet. Han mener, jf. titlen på bogen, at den manglende deltagelse i forskellige lokale fællesskaber har været med til at sætte samfundets sammenhængskraft over styr. Det er et af de områder af hans teori, hvor han med rette er blevet kritiseret, da sådanne sammenhænge til en vis grad kan konstateres, men ikke bevises. Ligeledes kritiseres han for, ved en for ensidig fokuseren på fællesskaber, deres betydning og muligheder, at negligere den indvirken *institutionelle, politiske og økonomiske* faktorer har for et samfund og dets organisationer, og dermed for dets sammenhængskraft.

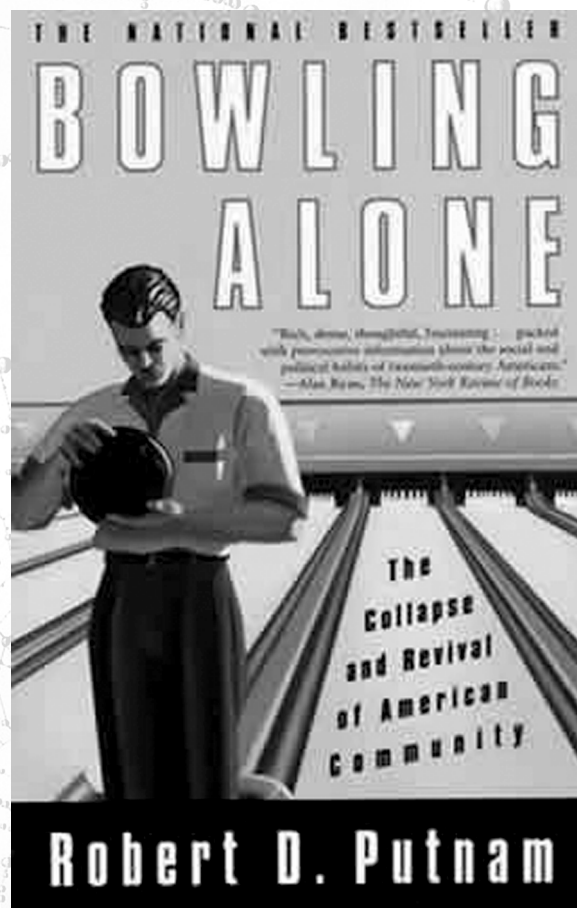
Med disse kritikpunkter in mente, mener jeg stadigvæk, at Putnam med enkle begreber leverer et brugbart bud på værktøjer til beskrivelse og identificering af centrale forhold ved forskellige fællesskaber. Brugbarheden afhænger af nøjagtighed i den empiriske beskrivelse og analyse af de enkelte fællesskaber, hvilket også er en forudsætning for præcisering af sammenhæng mellem aktuelle fællesskaber og organisatoriske, økonomiske og politiske faktorer.

Fælles værdier – fælles normer for generaliseret gensidighed

Beskrives som en hovedhjørnestein i forståelsen. Det er værdier, som eksisterer i kraft af alles tilslutning i et givet fællesskab. Putnam opererer med to typer af værdier: en "specifik" form for gensidighed, hvor der er tale om en samtidig udveksling af fx. kollegi-

ale tjenesteydelser, som er af forholdsvis ens beskaffenhed: du gør mig en tjeneste, og jeg gir det samme tilbage. Og en "generaliseret" form for gensidighed, hvilket henviser til et kontinuerligt bytteforhold, som indebærer gensidige forventninger om, at det gode, der ydes nu, betales tilbage i fremtiden. Ikke nødvendigvis af samme person og heller ikke nødvendigvis med en ydelse af samme karakter, men dog en ydelse inden for en bestemt værdimæssig ramme, som alle anser for gældende. Den generaliserede gensidighed er således karakteriseret ved at være stærkere end den specifikke i forhold til skabelsen af et fællesskab og dermed social kapital, idet den generaliserede gensidighed forudsætter gensidighed omkring et mere omfattende sæt af værdier, hvis det skal have en samlende og styrende effekt.

De fælles værdier udvikles kontinuerligt i det daglige samarbejde, dvs. der er nær sammenhæng med det andet begreb netværk, som

forudsætter udveksling af værdier. Så omsætning af formulerede værdier til *fælles normer for generaliseret gensidighed*, forudsætter kontakt, kommunikation og en tillid til såvel fællesskab som tiltroen til, at værdierne er pålidelige. Dvs. man kan regne med, at det der gælder i dag, også er gældende i morgen.

Man behøver ikke nødvendigvis mødes personligt, men der skal foregå en udveksling af kommunikation som forudsætning for, at fælles normer kan opstå. Dvs. at normerne skabes via kontakt og kommunikation (*netværk*) og må samtidig ses som en forudsætning for at fremme kontakt og kommunikation. Derved ses også sammenhængen til det tredje element, *den sociale tillid*, som netop bliver både forudsætning for og resultat af de fælles værdier og fællesskabet omkring dem.

Det centrale i forhold til fælles værdier er således *gensidigheden*, dvs. de skal have så megen gennemslagskraft, så de får en *styrende* funktion, og de skal have så megen værdi for de aktører, der deltager, at disse er indstillet på at *tilslutte sig*, og *underordne sig* de fælles værdier, som altså får *forrang* fremfor andre værdier. Gensidigheden betinger, at den enkelte føler en tilskyndelse til at iagttage de fælles værdier, fordi man ved, at man både yder og får. Med andre ord: tilslutning baseres på den vurdering, at den enkelte selv får meget igen ved at tilslutte sig, hvilket er en forudsætning for *indtræden, deltagelse og forbliven* i fællesskabet.

Nedenstående eksempel fra en undersøgelse jeg har foretaget af professionelle fællesskaber i aarhusianske børnehaver¹⁰⁾ er et eksempel på praktisering af en sådan fælles værdi, som er til støtte for alle medarbejdere, og som udgør en del af et større sæt af værdier omkring gensidig kollegial støtte, som tilsammen udgør et samlet sæt af *fælles normer for generaliseret gensidighed*. Tilslutning hertil er ifølge de interviewede pædagoger en forudsætning for at kunne indgå i og forblive en del af det kollegiale fællesskab på stedet.

Pædagogerne beretter som én af deres helt faste værdier, og som en del af daglig praksis, hvad de kalder for "supervision til tiden". Med det mener de, at ingen kollega, som i dagens løb har haft en oplevelse, som

vedkommende har brug for hjælp til løsning af, skal gå hjem uden at have haft mulighed for at få vendt situationen med og dermed få støtte fra kolleger. Det er en norm opstået over tid, og en forudsætning for at være på det sted er, at man tilslutter sig denne form for kollegial omsorg.

Den enes omsorg forudsætter den andens, det kan sagtens være forskudt over tid, det er ikke de samme der får støtte over tid, nogen har måske mere brug for det i en periode end andre. Netop fordi normen ikke kun gælder i en specifik situation men har videre udbredelse, bliver den et eksempel på generaliseret gensidighed.

Identifikation af centrale værdier for et fællesskab giver således deltagere og omverden viden om værdier, der har så stor betydning, at de er styrende for fællesskabet. Og hvad der får deltagerne til at ønske at være med. Det er i den sammenhæng vigtigt at slå fast, at der ikke er tale om værdier, som alle på forhånd vil kunne tilslutte sig som objektivt set *positive værdier*. Et eksempel kan være en gruppe med kriminelle aktiviteter som *central værdi*. Det anses som positivt for de medlemmer, som har tilsluttet sig gruppens formål. Uden at der er tale om en værdi som alle vil kunne tilslutte sig. Kortlægning af gældende værdier bliver derfor et vigtigt skridt i udvikling af et fællesskab, idet identificering af centrale værdier forudsætter stillingtagen til, hvorvidt man skal *bibeholde, justere eller afskaffe* disse.

Netværk – bonding og bridging

Fælles værdier kan opstå i tilslutning til *bekskeder, beslutning eller dekretter*. Dvs. de skal *formuleres, formidles, forstås, og praktiseres*, ellers forsvinder de og erstattes af andre. Ethvert fællesskab, uanset dets placering i samfundet, kan bl.a. forstås og karakteriseres ved netværksdannelse forstået som *interpersonel kommunikation og udveksling*, uanset formelt eller uformelt fællesskab. Putnam skelner således mellem den mere uforpligtende kontakt, og karakteren af de netværk, der kan betragtes som del af en social kapital. Det der karakteriserer netværk set som et element i social kapital er den dynamiske sammenhæng mellem netværket,

fælles normer og tillid til eksistensen heraf.

Disse netværk involverer ifl. Putnam næsten pr. definition gensidige forpligtelser, og de er ikke i sig selv interessante som rene "kontakter". Dermed markeres også den tætte sammenhæng mellem netværksdannelse og normer for generaliseret gensidighed. En identifikation af netværk i denne forståelse vil derfor bero på deres sammenhæng med fælles normer.

Putnam skelner mellem de netværk, der dannes i et tæt dagligt fællesskab og samarbejde (*bonding*), idet de udgør det kit, som binder fællesskabet sammen, og de netværk som eksisterer på tværs af fællesskaber og institutioner, og som har en karakter af at være brobyggende (*bridging*). Putnam til lægger de tætte daglige fællesskaber mest betydning i forhold til at klare dagen og vejen (*getting along*), mens han anser de brobyggende for at være vigtigst i forhold til udvikling (*getting ahead*).

Mht. *udvikling* vil brobyggende fællesska-

ber have stor betydning. Men ofte vil tætte fællesskaber (*bonding*) netop være forudsætning for modet til at indgå i brobyggende (*bridging*) fællesskaber.

Netværkene bidrager særligt med kommunikation på forskellig vis til at sikre kontinuitet, idet kommunikationen bidrager til og er en forudsætning for at *formidle, konsolidere* og *udvikle* fællesskabet.

Social tillid

Det tredje centrale element i Putnams forståelse af fællesskaber som social kapital er tillid. Med ordet *social* slås fast, at der ikke er tale om en tillid, der eksisterer *i blinde*, men en tillid, der netop er affødt af, at der er noget, man kan "regne med". Man kan regne med, at den praksis, de værdier og det fællesskab, der eksisterede i går også er gældende i dag, og vil være det i morgen. Putnam skelner mellem, hvad han kalder "*tæt tillid*", dvs. den tillid, man oparbejder til dem, man har

personlige, måske daglige relationer til, og så den *"tynde tillid"*, som man kan have til eksempelvis samarbejdet med en bestemt forvaltning, eller institution, uden at man måske kender de konkrete samarbejdspartnere. Men man har tillid til samarbejdet, da man ved, hvilke værdier institutionen står for, og har måske gode erfaringer fra tidligere samarbejdsrelationer.

De to definitioner på social tillid er vigtige i afdækning af fællesskaber og identifikation af social kapital, fordi de som beskrevet ovenfor omkring netværk angiver forskellige kvaliteter i et fællesskab. De understreger ligesom fælles normer og netværk det dynamiske i begrebet, og vil også typisk være hinandens forudsætninger, da man kan forestille sig, at tæt tillid er forudsætning for den tynde tillid. Helt konkret kan eksempelvis tillid til samarbejde i et dagligt fællesskab være forudsætning for tillid til *"den ukendte anden"* i et tværprofessionelt samarbejde med andre institutioner og professionelle.

Ligesom Putnam mener, at brobyggende netværk og fælles normer for generaliseret gensidighed, som rækker udover et aktuelt fællesskab, har større betydning end de tætte, således mener han også, at den *tynde tillid* har større betydning end *den tætte*, fordi den rækker videre til det, han kalder *"den generaliserede anden"*.

Nedenstående klip fra min børnehavundersøgelse viser omkring det tværprofessionelle samarbejde mellem børnehaver både betydning af tætte (*bonding*) og brobyggende (*bridging*) netværk og *tæt/tynd tillid*. De ansatte i en børnehave giver udtryk for faglig stolthed og glæde over at arbejde i netop den børnehave, de er ansat i, hvilket giver dem overskud og tillid til et tværprofessionelt arbejde, hvor de kan bidrage med at deltage i skabelse af nye fællesskaber.

Pædagogerne i børnehaven var meget aktive i tværprofessionelt arbejde, og gik til samarbejdet med de værdier, de prioriterede internt i børnehaven: højt fagligt niveau, nysgerrighed, åbenhed og lyst til samarbejde. De oplevede den glæde, at det tværprofessionelle samarbejde blev præget af de samme værdier, som var gældende i børnehaven, og at samarbejdet forbedredes, efterhånden som værdier konsolideredes, netværk blev stærkere og tilliden til

det tværprofessionelle samarbejde overføres fra den *"tætte tillid"*, som prægede det daglige samarbejde og til nye samarbejdsrelationer.

Social kapital som forråd, der kan overføres

Social kapital kan altså *opbygges* og eksistere som en slags *forråd*. Det sker over tid, idet netop fælles normer for generaliseret gensidighed ikke opstår og manifesterer sig på en studs. Der er tale om en kontinuerlig proces, som udfolder sig i en gensidighed mellem aktuel praksis og eksisterende forråd. Dette forråd af social kapital kan *næres, konsolideres og udvikles*, ligesom det kan *nedbrydes og forsvinde*. Som nævnt har bl.a. politiske, økonomiske og organisatoriske forhold betydning.

Et eksempel er den børnehave jeg nævnte i forbindelse med kollegial omsorg i form af *"supervision til tiden"*. Børnehaven havde mange flygtningebørn med store problemer og med forældre med store problemer. De interviewede pædagoger nævnte, at de på et tidspunkt var så hårdt pressede og ikke i egne rækker kunne mobilisere flere ressourcer, så beskeden til de lokale politikere var: *"Skaf flere ressourcer, eller vi går ned om og hjem, lukker og slukker"*. De blev hørt. Det enkle eksempel viser, at selv et stærkt arbejdsfællesskab har sine grænser og opbygges, eksisterer, udbygges eller nedbrydes i tæt sammenhæng med omgivelserne. I eksemplet tæres der stærkt på fællesskabet, da mange af børnene har store problemer. Og en holdbar løsning afhæng af velvilje fra den politiske/økonomiske ledelse.

Social kapital kan også *overføres*, som illustreret i eksemplet oven for omkring det tværprofessionelle samarbejde. Eksemplet understreger det særlige ved de brobyggende (*bridging*) netværk, idet de gir mulighed for *udbygning, konsolidering, ændring og spredning* af eksisterende netværk. Dette forhold har betydning, hvis man ønsker at udbrede en bestemt form for fællesskab, en bestemt måde at arbejde på og i det hele taget bestemte værdier.

Social kapital – et offentligt og et privat gode

Den sociale kapital i form af fælles normer, netværk og social tillid, som skabes i forskellige fællesskaber, eksempelvis i foreninger og institutioner af forskellig art, betegner Putnam som ”*et offentligt gode*”. Samtidig betegnes den enkeltes udbytte som ”*et privat gode*”. Hermed fastslås, at *gensidighed* er både forudsætning for og resultat af den *sammenhængskraft*, som er nøglen til social kapital og fællesskab. Dvs. at den enkelte henter sit brændstof i form af lyst til at bidrage til fællesskabets værdier, lige præcis dér, hvor f.eks. en døgninstitutionens formål (*det offentlige gode*) mødes med den enkelte ansattes lyst og interesse i at deltage (*det private gode*).

SOCIAL KAPITAL OG FÆLLESSKABER SOM VÆRKTØJ I ARBEJDET MED ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Viden om fællesskaber

De rapporter jeg refererer til, beskæftiger sig med alle typer af anbringelser. Arbejdet med fællesskaber for og omkring barnet og den unge er naturligvis vigtigt, uanset om det drejer sig om familiepleje, institution eller anden form for opholdssted. Men uanset de forskellige udfordringer, der følger med at være henholdsvis plejefamilie eller institutionspersonale, skal arbejdet baseres på *viden* om, hvad der karakteriserer forskellige former for fællesskaber. En viden, som i øvrigt skal anvendes i arbejdet under hele forløbet med et barn eller en ung. Et fællessprog vedrørende fællesskaber, som det jeg har introduceret til, er således en forudsætning for at kunne beskrive og dele viden i samarbejdet. Dermed bliver det også en forudsætning for at kunne begrunde egne opfattelser af et bestemt fællesskab, og efterfølgende træffe kvalificerede valg.

Systematisk beskrivelse af centrale værdier i et fællesskab og den betydning, det har i arbejdet med et barn eller en ung, skal altså indgå med vægt i det sociale og pæda-

gogiske arbejde. Som jeg nævnte i gennemgangen af fælles værdier og deres betydning, er identifikation af centrale værdier i et fællesskab ikke ensbetydende med en på forhånd klar stillingtagen til, hvorvidt der er tale om objektivt gode eller dårlige værdier. Ligesom identifikation heller ikke nødvendigvis resulterer i enighed i forståelse hos alle aktører. Men en præcis beskrivelse giver en fælles platform for det videre arbejde.

Pædagoger på en døgninstitution vil f.eks. sagtens kunne stå i den situation, at de ud fra deres forståelse vil fravælge et fællesskab, som et barn eller en ung finder meget vigtigt. Det kan være et fællesskab, som repræsenterer afstand til og modvilje mod skolegang, fordi barnet eller den unge har dårlige erfaringer med skolen. Dette tætte (bonding) fællesskab giver måske umiddelbart en nødvendig tryghed, men bremser i forhold til det brobyggende netværk, som skolen repræsenterer. Det giver under alle omstændigheder pædagogerne vigtige informationer om barnet eller den unges situation og behov.

Professionelle fællesskaber

De professionelle fællesskaber på en døgninstitution er på forhånd defineret ved flere forhold, som på væsentlige områder adskiller sig fra de fællesskaber, som de anbragte børn og unge beskriver som vigtige i egen tilværelse:

Bl.a. eksisterer de professionelle fællesskaber i kraft af en offentlig og retslig styring, som indebærer mål for anbringelsen. Mål som skal indfries under bestemte organisatoriske, ledelsesmæssige, politiske og økonomiske forhold. Forløbet skal kontinuerligt beskrives og analyseres i henseende til disse mål, og afsluttes, når de er opnået. Disse bindinger influerer på forskellig vis på de professionelle arbejdsituation, herunder deres prioritering af arbejdet med børnene og de unges fællesskaber.

Flere af SFI rapporterne peger på, at døgninstitutionernes pædagoger og børnene udtrykker identiske ønsker for anbringelsen, men ifølge rapporterne ender de ofte forskellige steder. Én af årsagerne skal søges i ovennævnte vilkår for arbejdets udførelse. Det er derfor lige så vigtigt, at de professio-

nelles fællesskaber beskrives i forhold til, hvilke værdier der styrer også i egne rækker.

Med inddragelse af Putnams begreber i beskrivelse af børnenes og de unges fællesskaber får de professionelle, herunder pædagogerne på døgninstitutionerne, udviklet et fællessprog og dermed grundlag for at kunne kombinere forskellige typer af netværk (tætte/brobyggende), så de tilsammen støtter, opbygger, udfordrer, og styrker det enkelte barn og den enkelte unge.

Pædagogerne skal således både mestre etablering af fællesskaber under opholdet, som skal give tryghed og bringe videre (bonding/bridging), samtidig med, at de skal bistå børnene og de unge i skabelse og vedligeholdelse af fællesskaber uden for institutionen, som også tilgodeser både behov for tilknytning her og nu, og bygger bro til nye muligheder (bonding/bridging).

Det er en voldsom opgave, især hvis den enkelte professionelle, socialrådgiver eller pædagog både skal styre og udføre dette arbejde i praksis. Det nye for nogen vil være at tænke i den helhedsorienterede indsats på en anden måde. Hvis en ung f.eks. oplever en bestemt fodboldklub, kammeraterne og dens leder, som sit mest værdifulde netværk, bør en central indsats for døgninstitutionen bestå i at vurdere dette netværk. Hvis det skønnes at være godt for den unge, bør arbejdet bestå i at styrke det, idet det både bringer den unge tryghed (bonding) til at klare situationen her og nu, og også kan have en brobyggende (bridging) funktion i mødet med kammerater fra forskellige miljøer. Således betragtet bliver klubben og dens leder ikke blot vigtige medspillere *uden for* institutionen som et supplement til arbejdet *inden for* murene. Men i stedet en del af den helhedsorienterede indsats for barnet og den unge, hvor fællesskaber uden og inden for institutionen indgår i et hele.

Denne uddelegering af indsatsen ændrer ikke ved det ansvar pædagogerne har for at samle trådene, men betyder at de skal tænke helhedsorienteret indsats bredere og med inddragelse af aktører og fællesskaber omkring barnet og den unge.

Denne ændrede måde at arbejde på, har også betydning for håndtering af det dilemma, det indebærer, at børnene og de unge anbringes pga. *problemer*, men skal videre ved

hjælp af *ressourcer*. Dvs. der skal arbejdes med problemer og ressourcer på samme tid. Her viser styrken ved forskellige fællesskaber sig, forstået på den måde, at de med deres forskellige iboende muligheder kan støtte børnene og de unge på forskellig vis. Dermed bidrager forskellige fællesskaber til at opløse, hvad der umiddelbart ser ud som et dilemma, hvis arbejdet hovedsagelig påhviler pædagogerne i deres relation til det enkelte barn eller den enkelte unge. Ved at inddrage forskellige fællesskaber kan der f.eks. i ét fællesskab fokuseres på afhjælpning af særlige behov og problemer, *samtidig* med at barnet i andre fællesskaber oplever sig som et helt almindeligt barn, der er anbragt pga. nogle problemer, men som også har ressourcer at byde ind med.

Organisationsudvikling

Den enkelte organisation har sine særlige forudsætninger og sin særlige historie. I det professionelle arbejde skal håndteres modsætninger mellem det *styrbare* (organisationsopbygning, økonomi, handleplaner, vagtplaner m.m.) og det *ustyrkelige* som er børnenes domæner (familier, kammerater, klubber, foreninger og skoler).

Ændringer i måden at arbejde på, sker som nævnt ikke på en studs og ved dekret. Forankring af bæredygtige fælles værdier kræver som nævnt tid, og nøgleordet er *gen-sidighed*, som en forudsætning for at kunne fastholde og udvikle arbejdet med fællesskaber, som den ekstra belastning det også kan være især i en start. De værdier der skal fremmes bør være så attraktive at arbejde med, at alle føler trang til at tilslutte sig. Med andre ord, bør det være så vigtigt i arbejdet for den enkelte, at fællesskabet, som det Putnam kalder *et offentligt gode*, også for den enkelte ansatte opleves som et vigtigt *privat gode*, som det giver mening at deltage i. Forudsætningen for organisatoriske ændringer også på det her område, kræver med andre ord en så tydelig forankring af nye værdier i det professionelle fællesskab, at de som beskrevet får *forrang* for andre værdier.

Afsluttende

Med artiklen har jeg ønsket at vise, at en innovativ og kvalificeret tilgang til arbejdet med fællesskaber forudsætter brugbare redskaber. Og mener med introduktionen til Putnams forståelse af fællesskaber som social kapital at have peget på relevante begreber.

Også familie, venner, klubledere, lærere og private arbejdsgivere vil gerne bidrage i arbejdet med anbragte børn. Og de er, som det fremgår, vigtige medspillere. Når jeg hovedsagelig har beskæftiget mig med de professionelle forpligtelse, skyldes det, at de professionelle som offentligt ansatte har klare lovbestemte rammer og forpligtelser. Og sidst, men absolut ikke mindst, at deres position giver dem *magt* til at definere og træffe beslutninger af vital betydning for de anbragte børn og unge.

Jeg vil slutte, som jeg begyndte – med at citere fra én af SFI rapporterne *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag* vedrørende børn og unge som kundskabsproducenter:

Det er desuden sådan, at de unge giver et mere nuanceret billede af sig selv som personer, end de stereotyper, de ofte kendetegnes ved, når professionelle og lægmænd taler om dem. De unge formidler et billede af sig selv på godt og ondt. De er ikke blot "omsorgssvigtede" børn med "antisocial adfærd". De er også unge, der har energi, som klarer sig mod mange odds, som stræber efter at finde en god platform for et voksenliv, som har betydningsfulde sociale tilknytninger til familie og venner og er stærkt reflekterende over deres erfaringer og relationer. I professionelle præsentationer bliver billedet af dem ofte fattiggjort ved de faglige termer for "et problemfyldt liv", som let kommer til at overse de unges mangesidige personligheder, ikke mindst de sider, der har med de unges potentialer og ressourcer at gøre. I deres egen beretning bryder de unge sådanne stereotyper og formindsker derved den fremmedgørelse, som mange almindelige mennesker og professionelle har over for "unge med problemer". Måske er det valget om at betragte de unge selv som de vigtigste vidensproducenter, der i særlig grad kræver begrundelse. Dette valg foretager vi på et normativt grundlag. De unge repræsenterer "bruger eller klientperspektivet". Det er på deres krop og sind, at socialpolitikken i sidste instans udmøntes. Kun via deres erfaringer og forventninger kan anbringelsessystemet for alvor blive "demokratiseret". (Egelund m.fl. 2010, 145-146).

NOTER:

1. TABUKA – tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge (2005) 1. udgave 1. oplag, forlaget Børn og Unge.
2. Ankestyrelsen, anbringelsesstatistik. 2011.
3. Lov om social service nr. 810 19.7.2012.
4. Se Lov om social service og Vejledning om særlig støtte til børn og unge. nr. 11. 15. februar 2011. (vejledning nr. 3 til Serviceloven).
5. Egelund, Tine og Jakobsen, Turf B. (2009) *Omsorg for anbragte børn og ungedøgninstitutionens hverdag og vilkår*, Akademisk Forlag.
6. Egelund, Tine, Christensen, P.S., Jakobsen, T.B., Jensen, T.G., Olsen R.F. (2009) *Anbragte børn og unge, en forskningsoversigt*. SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd.
7. Egelund, Tine, Jakobsen Turf Böcker, Hammen, Ida, Olsson, Martin, Høst Anders (2010) *Sammenbrud i anbringelser af unge*. SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd.
8. Egelund, Tine, Jacobsen, Turf B, Steen, Lena (2010) *"Det er jo min familie!" Beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. SFI – Det nationale Forskningscenter for Velfærd.
9. Putnam, Robert (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*.
10. Skaarup, Inge Marie (2009) *Introduktion til social kapital og Robert Putnam*, Skaarup, Inge Marie (2008) *Undersøgelse af aarhusianske børnehavefællesskaber som social kapital (upubliceret forskningsrapport)*. Skaarup, Inge Marie (2010) *Børnehavepædagogiske fællesskaber som social kapital* Socialpædagogisk Tidsskrift, september, 2010.

Inge Marie Skaarup er socialrådgiver, cand.scient.soc. Tidligere sagsbehandler, leder i Aarhus socialforvaltning og seminarielektor v. pædagoguddannelsen. Aktuelt selvstændig konsulent og kursusudvikler mht. professionsroller, nye samarbejdsformer og social kapital i socialt og pædagogisk arbejde.